

VI, 403; Buhârî, "Şulh", 1, 11; Müslim, "Birr", 101).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "nkm" md.; *Lisânü'l-Arab*, "ş'er", "nkm" md.leri; Wensinck, *el-Mu'cem*, "ş'er", "nkm" md.leri; M. F. Abdül-bâkî, *el-Mu'cem*, "nkm" md.; *Müsned*, I, 431; V, 73; VI, 403; Buhârî, "Tefsîr", 44/3, "Menâ-kub", 23, "Edeb", 80, "Şulh", 1, 11; Müslim, "Fe-zâ'il", 77, "Şulh", 1, 11, "Birr", 101; Ebû Dâvûd, "Büyûc", 5, "Menâsik", 56; Tirmizî, "Du'â", 82; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 412; Taberî, *Câmi'u'l-be-yân*, VII, 63; Hüseyin b. Ahmed ez-Zevzenî, *Şer-hu'l-Mu'allakâti's-seb'a*, Beyrut, ts. (Mektebe-tü dâri'l-beyân), s. 178; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Bulûgu'l-ereb* (nşr. M. Behcet el-Eserî), Kahire 1342, III, 18-21, 24-27; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 1022; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 398-401; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Mutlu), I, 190-191, 195-197; İbn Aşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus 1984, VII, 50-51; Lammens el-Yesûî, "es-Se'r 'inde'l-Arab", *el-Meşriq*, XXXIII/1, Beyrut 1935, s. 1-30; XXXIII/2, s. 428-444; Pakalın, II, 155; Ahmet Ateş, "Sâr", *İA*, X, 199-200.

MUSTAFA ÇAĞRICI

İNTİSAP

(الانتساب)

Tarikata girmek, bir şeyhe biat etmek anlamında tasavvuf terimi

(bk. BÎAT).

el-İNTİSÂR

(الانتصار)

Ebü'l-Hüseyin el-Hayyât'ın
(ö. 300/913 [?])

İbnü'r-Râvendî'nin
Fađîhatü'l-Mu'tezile
adlı eserine yazdığı reddiye.

Tam adı *Kitâbü'l-İntişâr ve'r-red 'ale'bni'r-Râvendî el-mülhid*'dir. Mu'tezile âlimlerinden Câhiz'i tizâl mezhebinin savunmak, diğer mezheplere karşı olan üstünlüğünü ortaya koymak amacıyla *Fa-zîletü'l-Mu'tezile* adlı bir eser yazmış ve kitabın Şia ile ilgili bölümlerinde bu mezhebe ağır hücumlarda bulunmuştu. Bunun üzerine, önceleri Mu'tezilî iken Şiiliği benimseyen ve daha sonra dinsiz olduğu ileri sürülen İbnü'r-Râvendî, Câhiz'in eserindeki eleştirilere cevap vermek ve görüşlerini yakından bildiği Mu'tezile ekolünün çelişkilerini ortaya koymak için *Fa-đîhatü'l-Mu'tezile* (*Feđâ'ihu'l-Mu'tezile*) adıyla bir kitap kaleme almıştır. Yakın zamanlara kadar bilinmeyen bu eser, Hayyât'ın *el-İntişâr*'ının neşriden sonra ilim âleminde geniş yankı uyandırmıştır. Iraklı araştırmacı Abdülemîr el-A'sem *el-İntişâr*'ın orijinal nüshası, 1925 ve 1957 ne-

şirleri ve Fransızca tercümesini dikkate alarak tesbit ettiği İbnü'r-Râvendî'ye ait paragraflara Eş'arî'nin *Mağâlâtü'l-İslâ-miyyin* ve *el-İbâne*, Bağdâdî'nin *el-Farq beyne'l-fırak*, İsfarayînî'nin *et-Tebşîr*, İbn Kuteybe'nin *Te'vilü muhtelifi'l-hadîs*, İzzeddin er-Res'anî'nin *Muhtasarı Kitâbi'l-Farq beyne'l-fırak* ve Şehristânî'nin *el-Milel ve'n-nihâl* adlı eserlerinden çıkardığı alıntılarını da ekleyip İbnü'r-Râvendî'nin bilinmeyen kitabını yeniden ortaya koymuş, metnini ve İngilizce çevirisini neşretmiştir (*Kitâb Fadîhat al-Mu'tazilah*, Beirut - Paris 1975-1977). İbnü'r-Râvendî, eserinin başında Mu'tezile'den çoğunun Şia'ya bütünyle karşı çıktığını, aşırı fırkaların düşüncelerinden dolayı onlara haksızlık ederek halkın gönlünde nefret duyguları uyandırdığını, hal-buki Mu'tezile'nin düşüncelerinde yahudi ve hristiyanların küfründen hiç de aşağı kalmayan fikirler bulunduğunu belirterek Mu'tezile ileri gelenlerinin görüşlerini sert bir şekilde eleştirir. Bilhassa Allah'ın ilmi ve kudreti konusunda Ebü'l-Hüzeyl el-Allâf, Nazzâm, Muammer b. Abbâd, Ali el-Esvârî, Câhiz ve Sümâme b. Eşres'in düşüncelerini reddettikten sonra (*Kitâb Fadîhat*, s. 105-108) tenkitlerini Nazzâm üzerinde yoğunlaştırır. Onun salah ve aslah, Kur'an nazmının Hz. Peygamber'in nübüvveti için delil olamayacağı, iman-küfür, hüsün ve kubuh gibi konulardaki görüşlerine karşı çıkarak bunları Mani-heistler'in inançlarına benzetir (*a.g.e.*, s. 110-121). Bu arada Muammer b. Abbâd, Amr el-Fuvatî ve Bişr b. Mu'temir'i bazı düşüncelerinden dolayı Mu'tezile'nin de benimsemediğini (*a.g.e.*, s. 121-126), Nazzâm'ın, "Mushaflarda yazılı olan Allah'ın mecazi mânada kelâmıdır" sözünden dolayı mezhep mensuplarınca tekfir edildiğini söyler. Daha sonra Câhiz'in yeryüzünde mevcut nesnelerin hiçbir surette yok olmayacağı, zira var olanın aslında yok olmayan demek olduğu şeklindeki düşüncesini âlemin kudemine zemin hazırlayacağı için reddeder (*a.g.e.*, s. 134-135). Ayrıca Nazzâm ve mensupları dışındaki Mu'tezilîler'i, ümmetin mümkün görmemesine rağmen Hz. Peygamber'in hata edebileceğini söylemelerinden dolayı eleştirir (*a.g.e.*, s. 136). Eserin ikinci bölümünde, Câhiz'in hak ve bâtıl ne varsa doldurduğunu ifade ettiği *Fa-zîletü'l-Mu'tezile* adlı eserini ele alan İbnü'r-Râvendî burada özellikle Şia'yı savunmaya devam eder. Cisim ve şey kavramları üzerinde duran, Şia'daki bedânın Mu'tezile'deki neshle aynı olduğunu belirten, rec'atin hik-

mete aykırı olmadığını, aklen de muhal sayılamayacağını kanıtlamaya çalışan (*a.g.e.*, s. 149-150) İbnü'r-Râvendî, Câhiz'in Şia'nın sahâbeyi tekfir ettiği şeklindeki sözlerini cevaplandırarak Şia'da sahâbenin küfür üzerine ittifak edeceği düşüncesinin bulunmadığını, bunu câiz görenin Nazzâm olduğunu ileri sürer.

Şia arasında Ali'nin ilâh olduğunu iddia edenlerin bulunduğu şeklindeki suçlamaya karşılık Mu'tezile içinde de Mesîh'in kâinatı yarattığını, bütün yaratıkların rabbi olduğunu, kıyamette insanları hesaba çekeceğini ileri süren kimselerin mevcut olduğu şeklinde cevap veren İbnü'r-Râvendî (s. 157-158), Şia'nın Hz. Peygamber'in evlâdına ilham geldiği gerekçesiyle onları ilim öğrenmekten alıkoymuştu tarzındaki iddiayı da reddeder. Şia'nın, her asırda yeryüzünde bir mâsumun bulunacağı şeklindeki yaklaşımına karşı ileri sürülen tenkitleri, Mu'tezile'den Ebü'l-Hüzeyl ve Hişâm el-Fuvatî'nin bir değil yirmi mâsum gelmesi gerektiği şeklindeki düşünceleriyle karşılayan İbnü'r-Râvendî Şia'nın icmâa muhalefet etmediğini, aksine "menzile beyne'l-menziyeteyn" prensibini ortaya koymakla icmâi Mu'tezile'nin bozduğunu belirtir.

Ebü'l-Hüseyin el-Hayyât, İbnü'r-Râvendî'nin ortaya attığı tenkit ve ithamları tek tek ele alarak cevaplandırmaya çalışmıştır. *el-İntişâr*'ın başlangıcında, Mu'tezile'nin Şia'yı aşırı fırkaların düşüncelerine göre değil hepsinde ortak olan tevhid, Kur'an, kader, rec'at, bedâ gibi konulardaki fikirlerinden ve ümmetin icmâi çerçevesi dışına çıkmalarından dolayı tasvip etmediğini belirtir (s. 12-15). Daha sonraki bölümlerde Ebü'l-Hüzeyl el-Allâf, Nazzâm, Muammer b. Abbâd, Sümâme b. Eşres, Câhiz, Bişr b. Mu'temir, Hişâm el-Fuvatî, Ca'fer b. Mübeşşir, İskâfî ve Abbâd b. Süleyman gibi Mu'tezile âlimlerinin ilâhî sıfatlar, Kur'an, nübüvvet, ismet, âhiret, cennet, cehennem, fenâ, bekâ, tevellüd, istitâat, hareket, sükûn ve imâmet gibi konulardaki görüşleri hakkında İbnü'r-Râvendî tarafından nakledilen bilgilerin yanlış ve iftira olduğu kanıtlanmaya çalışılır (s. 16-93). Şia'nın kabul ettiği bedâ prensibinin Mu'tezile'ce benimsen-nen neshle aynı olmadığını söyleyen Hayyât, neshin ancak emir ve nehiylerde vuku bulmasına karşılık bedânın haberlerde de mümkün olduğunu söyler. Yine rec'at hakkındaki Şii düşüncesini de eleştirir (s. 93-97). Ardından İbnü'r-Râvendî'nin naklettiği Şia'nın sahâbe, tâbiin hakkındaki düşünceleri, Hz. Ali, evlâtları ve onların

imâmeti tartışılır. Son kısımda İbnü'r-Râvendî'nin, Vâsıl b. Atâ gelinceye kadar İslâm ümmeti arasında büyük günah işleyen kimseler hakkında kâfir, mümin veya münâfık oldukları konusunda icmâ varken Vâsıl ile birlikte iman ve küfür arasında bir konumun (menzile beyne'l-menzi-leteyn) bulunduğu görüşüyle icmâa muhalefet edildiği iddiası reddedilir ve Mu'tezile icmâdan çıkmışsa Havâric, Mürcie ve Hasan-ı Basrî'nin de icmâdan uzaklaşmış olması gerektiği ileri sürülür.

Eserin önemli özelliklerinden biri, Mu'tezile'nin görüşlerini kendilerinden olan yetkili bir kişi tarafından nakletmesidir. Bunun dışında eser, Mu'tezile düşüncesine yönelik dış tenkidin yanında iç tenkidin de güzel bir örneğini teşkil etmektedir. *el-İntisâr*'ın, İbnü'r-Râvendî'nin *Fa-dîhatü'l-Mu'tezile*'sinden pek çok nakilde bulunması söz konusu kitabın da kısmen tanınmasına imkân vermektedir. Bu arada Câhiz'in *Fazîletü'l-Mu'tezile* adlı kitabının muhtevası yanında IV. (X.) yüzyıldan önce yaşamış, çeşitli mezheplere mensup âlim ve düşünürlerle eserleri hakkında başka kaynaklarda bulunmayan bilgiler de içermektedir.

el-İntisâr'ın bugün bilinen tek nüshası vardır. Nüshanın istinsahı 311 (923) yılında tamamlanmış ve VII. (XIII.) yüzyılda Eyyübîler devrinde büyük bir ihtimalle Atabekiyye Medresesi Kütüphanesi'ne vakfedilmiştir. Oradan dışarı çıkarılması şart koşulan eser zaman içinde kitap satıcılarının eline düşmüştür. *el-İntisâr*, 1910 yılında Tâhir el-Cezâirî tarafından Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'ye satılmış ve kütüphanenin Tevhid bölümü, 857 numarasına kaydedilmiştir. Bu nüsha, Henrik Samuel Nyberg tarafından titiz bir çalışma sonunda uzun bir mukaddime, dipnotlar, fihrist ve indeksler ilâvesiyle yayımlanmıştır (Kahire 1344/1925). Eseri daha sonra Nyberg'in mukaddime ve notlarıyla birlikte Albert Nasrî Nâdir Fransızca'ya çevirmiş ve orijinal metinle birlikte neşretmiştir (Beirut 1957).

BİBLİYOGRAFYA :

Hayyât, *el-İntisâr* (nşr. H. S. Nyberg); ayrıca bk. neşredenin girişi, s. XXII-XXXV; İbnü'r-Râvendî, *Kitâb Fadîhat al-Mu'tazilah* (nşr. ve trc. Abdül-Amir al-A'sam), Beirut - Paris 1975-77; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zehab* (Abdülhamid), IV, 105-106; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 216-217; İbnü'l-Cevzî, *el-Müntazam*, VI, 99-100; İbnü'l-Murtazâ, *Tabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 92; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1274; Hafîl Ebû Rahme, "Ebû'l Hüseyin el-Hayyât ve Kitâbühü el-İntisâr", *Ebhâşü'l-Yermûk*, I/1, Amman 1405/1985, s. 149-169.

ŞERAFETTİN GÖLCÜK

İNZÂL

(bk. NÜZÜL).

İNZÂR

(الإنذار)

İlâhî emirlere uymayanları kötü bir âkıbetin beklediğini haber verip onları uyarma.

Sözlükte "korkulu bir şeyi bilip sakınmak" anlamına gelen *nezr* (nizâre) kökünden türetilmiş olup "korkulu bir şeyi haber vererek sakındırmak" demektir. "Sevindirici haber verme" anlamındaki *tebşîr*in karşıtı olan *inzâr* dine davet yöntemlerinden biridir. *İnzâr*ı gerçekleştiren kimseye *münzir* (*nezîr*) denilir ve "tehlikenin farkında olmayan topluluğa bu tehlike hakkında bilgi veren kimse" diye tanımlanır. Nitekim Hz. Peygamber kendini, düşman ordusunun gelmekte olduğunu görüp kavmine haber veren ve onları bu konuda uyaran kimseye benzetmiştir (Buhârî, "Rikâk", 26; Müslim, "Fezâ'il", 16). *İnzâr*, esasen peygamberlere ait bir görev olmakla birlikte Kur'an'da *münzir* ismi Allah'a nisbet edilmiş (ed-Duhan 44/3) birkaç âyette fiil sîgasıyla (el-Mü'min 40/15; en-Nebe' 78/40), ayrıca *nezîr* kelimesiyle (el-Mülk 67/17) bunun çoğulu olan *nüzûr* Allah'a izâfe edilmiştir (el-Kamer 54/16, 18, 21, 30, 37, 39). Allah'ın *inzâr* edici olması, insanların davranışlarından haberdar olduğunu ve onların doğru yolu bulmaları için her türlü vesileyi yarattığını gösterir. Müslümanların bir savaş durumunda hep birden cepheye gitmemeleri, bir kısmının geride kalarak dinî konularda derinleşmeleri ve cepheden dönenleri aydınlatıp uyarılmaları emreden âyetten (et-Tevbe 9/122) anlaşılacağı gibi din âlimleri de peygamberler gibi *inzârla* görevlidir.

İslâm, iyilik yapıp kötülükten kaçınmayı ve Allah'a teslim olarak bütün davranışlarda ilâhî emirlere uymayı amaçlayan bir dindir. İman, vasıtasız olarak yaşanan ve derin bir iç tecrübeye dayanan bağımsız bir yöneliştir. Bu bakımdan inanmaları için insanlara baskı yapılması kabul edilemez. "Dinde zorlama yoktur" âyeti (el-Bakara 2/256) bu esası açıkça dile getirir. İlâhî mesajı insanlara tebliğ etmek için görevlendirilen Resûl-i Ekrem'e bu yönde Kur'an-ı Kerim'de birçok ikazın yapıldığını görmek mümkündür. "Rabbin dileseydi yeryüzündekilerin hepsi mutlaka inanırdı. O halde sen inanmaları için in-

sanları zorlayacak mısın!" (Yûnus 10/99) meâlindeki âyet, imanın kişinin iradesine bağlı olduğunu ve Peygamber'in insanlara baskı yapma yetkisine sahip bulunmadığını belirtmektedir. Dinî emir ve yasakları tebliğ etmek insanları etkileyecek tarzda vahyi anlatmak demektir. *İnzâr*ın anlamı bu noktada ortaya çıkar. Esasen dinî davetin ilâhî gerçekleri anlatma ve insanları uyarıp harekete geçirme şeklinde ifade edilebilecek iki yönü vardır. *İnzâr* bunların ikincisini oluşturmaktadır. Çünkü insanları harekete geçiren arzu veya korku faktörleridir. Kişinin motivasyonunda beşerî ihtiyaç, istek, özlem ve ideallere cevap veren veya korku, endişe ve gerilime yol açan hedeflerin uyarıcı etkisi vardır. *İnzâr*, kişide korku uyandırarak onun dinin hedeflerine uygun davranışlara yönelmesini amaçlayan davet yöntemidir. Ancak bu tek başına değil, insan tabiatındaki arzu ve isteklere hitap etmek suretiyle dinî ilgi uyandırmayı amaçlayan özendirme (*tebşîr*) ile birlikte kullanılır. Uyarma ve müjdeleme bütün peygamberlerin kullandığı iki davet metodudur (bk. M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "bşr", "nzr" md.leri).

Kur'an'da *tebşîr* ve *inzâr* genelde birlikte zikredilmekle beraber *inzâr* kökünden gelen kelimelerin daha fazla oluşu dikkat çekicidir (bk. a.g.e., "bşr", "nzr" md.leri). Ancak bunu, ilâhî rahmetin gazabını geçtiğine ve her şeyi kuşattığına ilişkin müjdeleri, ayrıca cennet tasvirlerinin cehennem tasvirinden daha çok olduğu hususunu dikkate alarak değerlendirme gerekir. İnkârcıların çok olmasına bağlı olarak *inzâr*ın da fazla tekrarlanması tabii karşılanmalıdır. İslâm davetinde korku ve uyarma yöntemine bu derece ağırlık verilmesi âlimlerce iki yönden ele alınarak açıklanmıştır. Bunlardan biri, korkunun insanı harekete geçirmedeki rolünün daha fazla oluşudur. Fahreddin er-Râzî'nin belirttiğine göre bir işin yapılmasını veya terkedilmesini sağlamakta uyarma ve korkutmanın etkisi müjdelemenin etkisinden daha güçlüdür. Çünkü insan menfaat sağlamaktan çok zararı defetmek için çaba harcar (*Mefâtihu'l-gayb*, II, 42). Dolayısıyla *inzâr* hedefe ulaşma imkânını daha çabuk sağlar. Ancak *inzâr*ın sürekli olması gerekir, aksi takdirde iş'âr (bildirme) mahiyeti kazanır (Kurtubî, I, 184). İkincisi de davete muhatap olan insanların özellikleriyle ilgilidir. İslâm öncesi Arap toplumunun büyük çoğunluğu inanç, zihniyet ve davranış bakımından son derece olumsuz niteliklere sahipti.